

PODACI O RADU I ORGANIZACIJI ZDRAVSTVENE SLUŽBE U DUBROVAČKOJ REPUBLICI PREMA ZAPISIMA BARA BETERE

Slobodan ĐORĐEVIĆ
Katarina CARIĆ

TERITORIJA DUBROVAČKE REPUBLIKE, KAO ŠTO JE POZNATO, zauzeta je i pripojena Napoleonovom carstvu 27. maja 1806. godine, a zatim uključena u njegovu pokrajinu Kraljevinu Iliriju. Istina, gledano s pravne strane, Republika je zvanično bila ukinuta tek 31. januara 1808. godine pravnim aktom koji je, u ime maršala Marmont-a, saopštio u Dubrovniku general Delort.

Francusku okupaciju Dubrovnika zamenila je austrijska okupacija 27. januara 1814. godine.

Dubrovačka Republika se, posle ovoga, nije više nikada uzdigla, te se tako u okupacijama njen život ugasio.

Među poznatim Dubrovčanima iz toga perioda poznat nam je i Baro Betera.

Baro Betera rođen je 20. juna 1770. godine. Otac mu je bio pučanin Petar Betera, a majka Marija Dimitri. Oboje su pripadali bratstvu sv. Antuna, kome su pripadale trgovačke porodice.

Baro je učio školu kod kaluđerskog reda Piarista (Skolopa) u Dubrovniku. Kasnije, kad mu je otac postao dubrovački konzul u Smirni, odlazi i sam tamo 1779. i biva postavljen za pisara. Po povratku u Dubrovnik imenovan je za podsekretara Senata, a 1803. godine je bio poslat na dvor u Beču.

Kada je prema francuskom aktu od 31. januara 1808. godine Dubrovačka Republika i *de jure* prestala da postoji, Betera je bio ostavljen u službi pod platom, ali bez određenog radnog mesta, dok mu se u novoj upravi ne bude našlo pogodno mesto.

Godine 1810. proveo je izvesno vreme u istražnom zatvoru, ali je potom oslobođen kao nevin.

Godine 1811. Betera je bio postavljen za sekretara Opštine i sekretara dobrotvornih ustanova i bolnica, koju je dužnost vršio punih osam godina.

Austrijanci su ga 20. jula 1820. godine postavili za predsednika Suda, na kojoj je dužnosti ostao sve do penzionisanja 1842. godine.

Umrro je 1852. godine.

Iako veoma obrazovan za ono vreme, i ljubitelj klasične nauke, Betera je napisao vrlo malo: nekoliko spisa o poljoprivredi i nekoliko pesama na latinskom i na našem jeziku, ocenjene od savremenika kao dobre. Međutim, sve je to ostalo u rukopisu.

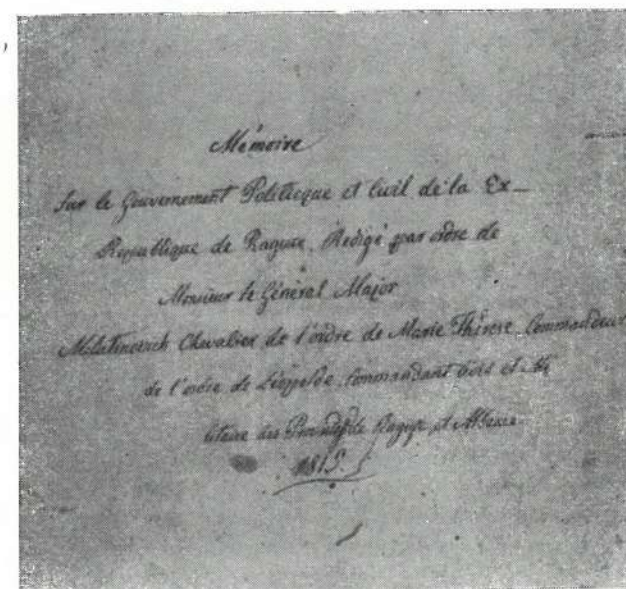
Kao čovek koji je zauzimao razne visoke položaje u državnoj administraciji Dubrovačke Republike, Betera je bio i dobar poznavalac zakonskih propisa i prilika. Tako je godine 1815. napisao na francuskom jeziku austrijskom civilnom i vojnom guverneru Dubrovnika i Albanije, generalu Teodoru Milutinoviću, izveštaj na 24 strane (formata 22 x 36 santimetara) o organizaciji bivše Dubrovačke Republike:

Mémoire

sur le Gouvernement Politique et Civil de la Ex-Republicque de Raguse, redigé par ordre de Monsieur le Général Major Milutinovich Chevalier de l'ordre de Marie Thérèse, Commandeur de l'ordre de Léopold, Commandant Civil et Militaire des Provinces de Raguse et Albanie 1819.

Pretpostavljamo da je od Betera bilo zatraženo da izveštaj napiše za potrebe austrijskih okupacionih vlasti.

Ovaj izveštaj je sa francuskog preveo na naš jezik Nikola Putica i objavio ga u Splitu, u „Dubrovniku“, 1867. godine. Međutim, prevod je nepotpun, mestimično prilično slobodan, pa su čak i izostavljeni pojedini pasusi. Bogdan Krizman donosi ovaj tekst, veran originalu na francuskom jeziku, u publikaciji „Anali Historijskog instituta JAZU u Dubrovniku“ 1952. godine.

Prva stranica Zapisa
Bara Betera

Original izveštaja čuva se u Državnom arhivu u Dubrovniku (nab. br. 770/1949 — br. 3). Iz njega se može izvanredno dobro sagledati organizacija Dubrovačke Republike, a naročito organizacija zdravstvene službe koja nas posebno interesuje. Razumljivo je što je ta poglavlja Betera dobro obradio, jer je dugo godina radio u zdravstvenoj službi ili

bio na drugim službama u Republici koje su bile zainteresovane i vezane za probleme zdravstva.

Želja nam je da ovaj tekst prikažemo na našem jeziku držeći se originala, ali koristeći samo one delove koji se odnose na zdravstvenu problematiku. Ipak, da bi čitaoci dobili potpuniju sliku o originalnom obliku izveštaja, ostali njegovi delovi su samo naznačeni.

ZAPISI

o političkoj i civilnoj upravi bivše
Dubrovačke Republike, sastavljeni po naređenju
gospodina general majora
Milutinovića, viteza reda Marije Terezije, komandira
reda Leopolda, civilnog i vojnog
komandanta Dubrovačke i Albanske provincije
1815.

Glava 1

POLITIČKO UREĐENJE REPUBLIKE
(7 poglavlja)

Glava 2

SUDSTVO REPUBLIKE
(2 poglavlja)

Glava 3

JAVNE FINANSIJE REPUBLIKE
(11 poglavlja)

Glava 4

VOJNA SNAGA REPUBLIKE
(1 poglavlje)

Glava 5

VERA
(1 poglavlje)

Glava 6

SNABDEVANJE GRADA DUBROVNIKA
MAGISTRAT ZA ISHRANU

(3 poglavlja)

Glava 7

JAVNO ZDRAVSTVO

Poglavlje 1 — *Magistrat za zdravlje*

Susedstvo dubrovačke države sa turskim pokrajinama i njena svakodnevna trgovina kopnenim i morskim putevima, prisiljavala je odvek Dubrovčane da najrevnosnije i najtačnije primenjuju mere predostrožnosti, kako bi se sačuvali od kuge, koja se, mučeći skoro neprekidno Levant, takođe uvlačila periodično svakih dvadeset godina u susedne pokrajine Bosnu, Hercegovinu, Srbiju i Albaniju.

Tačno je da su svojim marljivo izrađenim i veštijim propisima, koje su uspostavili, takoreći trajno uspeali da se srećno očuvaju, pa su zbog toga imali zaista odličan ugled u svetu u pogledu poznavanja nauke o zdravlju.

Dozvolite mi da se upustim u nekim detaljima, u ovu tako interesantnu materiju.

Dubrovnik je od početka imao stalni Magistrat za zdravlje, sastavljen od pet senatora izabranih od Velikog vijeća, koji se, imajući pod sobom kancelare, zapovednike, lučke kapetane, službenike lazareta, kurire, vojnike i blagajnu uvek snabdevenu od Senata, brinuo za čuvanje dobrog poretka i sprovođenje mera opreznosti koje su zakonom bile propisane.

Sekretarijat države mogao je da overava definitivno zdravstvene isprave samo prema propisima Magistrata.

Poglavlje 2 — *Kuga u susedstvu*

Čim bi se kuga pojavila u nekom mestu graničnih oblasti, Senat je prvo usvajao dve prethodne mere od najveće važnosti. Prvo, da bi se skratilo vreme od izdavanja odredbi do njihovog izvršavanja (što bi bilo vrlo opasno u ovom slučaju koji ne trpi zakašnjenje), on je imenovao dva pomoćna senatora ovom Magistratu za zdravlje, kome je, dakle, sastavljenom od sedam članova, davao svoj potpuni autoritet za prihvatanje i izvršavanje svih vrsta mera predostrožnosti koje bi njima izgledale dobre za čuvanje i zaštitu države. Drugo, zatim, ceo sistem zaštite i mera za očuvanje zdravlja održavali su naročito u saradnji sa stanovnicima sela, jer je bilo od velike važnosti da ovi budu snabdeveni i da žive u obilju, kako ne bi zbog nužde i gladi izvrgli opasnosti zdravlje naroda tajnim uvodjenjem u zemlju opasnih i sumnjivih ljudi. Zbog toga je naročito u vreme oskudice vlada po selima delila žitarice i povrće, koje bi oni vraćali u godinama dobre žetve. Posle ovoga Magistrat je postavljao zdravstveni kordon koji bi državu odelio od svih komunikacija sa Turskom. Evo kako je kordon bio organizovan.

Cela država delila se na osam područja, čija su glavna mesta ili glavna središta poimence bila Mrcine, Stravča, Brgat, Ploče, Kliševo, Slano, Ošlje i Ston. U svako od ovih glavnih mesta slao se po jedan nadzornik* iz vlastelinskog staleža, član Velikog vijeća, koji je imao nadležnost u pogledu zdravlja u okolnim selima koja su sačinjavala njegovo područje, izuzev Ploča, koje su bile u predgrađu grada i potpadale direktno pod glavni Magistrat. Konavljanska sela po imenu Vitaljina Donja, Djurinići, Pločice, Bani, Vodovađa, Mrcine i Dunave potpadala su pod glavno mesto Mrcine. Sela Kuna, Pridvorje, Duba, Stravča, Janjine i Jasenica pripadala su glavnom mestu Stravči. Sela Župe po imenu Plat, Zavrelje, Petrača, Postranje, Grbavica, Brgat Donji i Brgat Gornji, Knežica i Bosanka sačinjavala su područje sa glavnim mestom Brgat. Sela Dubravica, Majkovi, Slano, Trnova, Trnovica, Mravinjac, Čepikuće, Lisac i Smokovljani potpadala su pod glavno mesto Čepikuće. Sela Petrovo Selo, Ljubuč, Osojnik, Mrčevo, Riđica, Mravinjica i Kliševo pripadala su glavnom mestu Kliševu. Sela Ošlje, Stupa, Topolo, Imotica i Štedrica bila su pod Ošljem. I najzad, celo poluostrvo Pelješac pripadalo je glavnom mestu Stonu.

U svakom od ovih potčinjenih sela nalazio se po jedan pomoćnik nadzornika** iz građanskog staleža, koji je sprovodio naredbe nadzornika iz odgovarajućeg glavnog mesta. Osam nadzornika bili su jedini u redovnoj i neprekidnoj vezi sa glavnim Magistratom za zdravlje, koji je svoje naredbe preko svojih organa dostavljao svim glavnim središtima kordona.

Evo funkcije imenovanih pomoćnika nadzornika.

Kako održavanje trgovine Dubrovnika nije moglo da opstoji bez ikakve veze sa Turskom, to je Magistrat za zdravlje, da bi sprečio tajno komuniciranje i dao stanovnicima mogućnost da menjaju svoju robu i da se istom snabdeavaju iz Turske, odredio dva dana u sedmici u kojima je bila dozvoljena jedna vrsta sajma u ograđenom prostoru zvanom tabor*** svakog imenovanog glavnog mesta. Tu je, pod ličnom upravom nadzornika i pred očima podređenih pomoćnika iz njegovog područja koji su svi tu posredovali u ove određene dane, obavljana mala trgovina potrebštinama između Turaka i Dubrovčana pod najmarljivijom brigom za zdravlje. Osim običnih čuvara svako selo iz oblasti slalo je u tabor dva dobro naoružana čoveka, zvana upisnici****, koji su bili rezervna snaga za izvršavanje naredbe pomoćnika nadzornika i pojačanje straže za vreme trajanja toga sajma.

Znalo se da se u pogledu zdravlja sva roba i stvari dele na zarazljive i nezarazljive. Zarazljiva roba, kao vuna, svila, pamuk i druge slične stvari, koje su dolazile iz sumnjivih zemalja i krajeva van komunikacija, primala se samo u lazaretima, gde se sprovodio karantin, za vreme koga je bila izložena vazduhu pod nadzorom zdravstvenih službenika, i tek kada bi se karantin završio davana je dozvola za njenu slobodnu upotrebu.

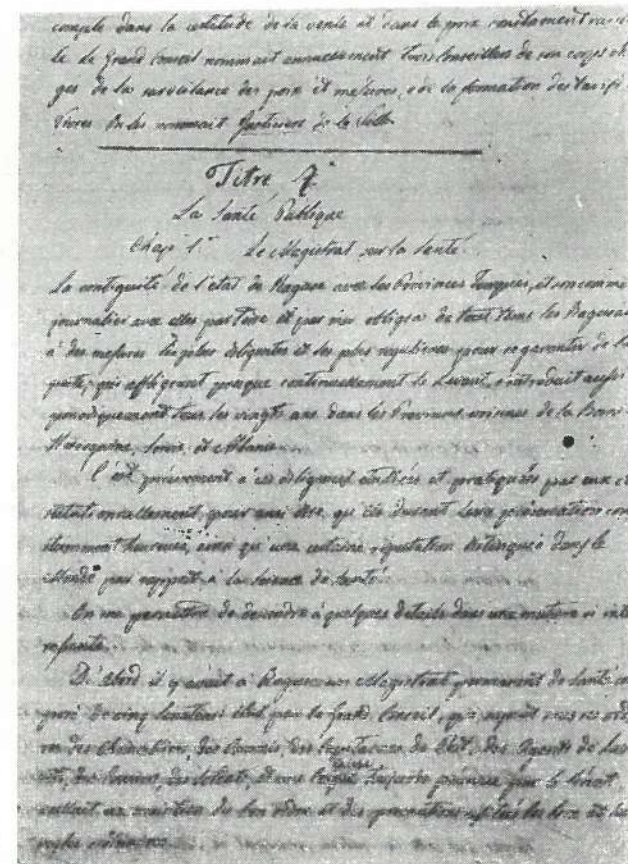
* Piše: Assistant en Chef.

** Piše: Assistant.

*** Poznat je tabor iza dubrovačkih gradskih zidina na Pločama.

**** Piše: Upisnizi.

Ako su stvari dolazile iz zemlje gde vlada zaraza, njihov karantin je bio produžen i do šesdeset dana, a ponekad i do osamdeset. Roba nezarazljive prirode, koja je dolazila iz sumnjivih ili zaraženih zemalja, primana je jedino u taborima, u prisustvu pomoćnika nadzornika, uz sledeće mere predostrožnosti.

Stranica Zapisa, koja se odnosi na Magistrat za zdravlje

Primao se maslac otopljen, živina i jaja oprani vodom, sir isečen u komadiće i provučen kroz plamen, gvožđe i bakar na isti način, jabuke i kruške oprane vodom, žive životinje svih vrsta pošto su dobro pregledane i označene da ne nose na sebi neko vlakno ili neku drugu zarazljivu stvar, ubijene životinje oprane sirčetom, sve vrste upotrebljivog zeleniša i grožđe oprani vodom, sve vrste žitarica prosejane, drva za gorivo pošto su bila nekoliko dana izložena vazduhu u samom taboru ili dobro provučena kroz plamen.

Svaki nadzornik, čim bi stigao u svoje prebivalište, imao je po dva vojnika na raspolaganju (ako je to bilo u početku uspostavljanja kordona), i stavio bi na sve važnije tačke u selu, na sve važnije prilaze i sva

mesta od neke važnosti stalne čuvar, stanovnike sela, koji su se redom menjali.

Ovi stražari bili su stalno nadzirani od spomenuta dva vojnika i posećivani čak lično od pomoćnika nadzornika više puta preko dana i noći. Svaki od ovih čuvara imao je naređenje da ne dozvoli, uz najstrožiju kaznu, da iko pređe kordon ili saobraća sa pograničnim stanovnicima na bilo koji način. U samom selu je pomoćnik nadzornika vodio brigu da nijedna osoba ne otputuje ili da tamo ne stigne a da se ne proverí propusnica potpisana lično rukom pomoćnika nadzornika mesta odakle je ta osoba odlazila i od onoga gde je stigla. Preko dana je pomoćnik nadzornika pazio na radnike posećujući ih često na mestima gde su radili, praćen jednim od svojih vojnika, kao i pastire i njihova stada na pašnjacima. On je stalno pažljivo posmatrao vladanje malih trgovaca i krijumčara poznatih u selu, koje je preko noći zatvarao u jednu kuću u svojoj blizini. Po listi svih stanovnika sela, koju bi sastavio već u momentu svog dolaska, on ih je prozivao poimence više puta preko dana i preko noći i u slučaju da je nedostajao neko, osim onih koji su se udaljili sa svojom propusnicom, on je odmah izdvajao njegovu kuću od veze s drugima, dok osoba koja je nedostajala ne opravda svoj izostanak. Pomoćnici nadzornika su imali ovlašćenje da narede da se izbatinaju neposlušni, što je bila jedina kazna koja je u ovim krajevima nakon dugog iskustva izazivala među seljacima brz i primeran utisak (kako to i treba pod ovim tako opasnim i važnim okolnostima). Opasni i nepopravljivi seljaci bili su poslani i zadržani u gradu za vreme trajanja kordona. U slučaju učinjenog velikog prekršaja pomoćnik nadzornika činio je prijavu nadzorniku, a ovaj Magistratu, koji im je definitivno sudio sa svom strogošću zakona.

Svako selo određivalo je jednog od glavnih seljaka, zvanog kaznac*, koji bi objavljivao naređenja pomoćnika nadzornika drugim seljacima, i jednog podređenog, zvanog teklič**, koji je, natovaren pismima, išao od pomoćnika nadzornika do teklića najbližeg susednog sela, a ovaj ih predavao drugome, i tako je to sledilo do mesta njihovog odredišta.

Nadzornik je bio zamenjivan svakog meseca drugim vlastelinom, koji se birao žrebom iz vreće za tajno glasanje. On je primao u poslednje vreme samo 1 dubrovački dukat dnevno i pravo naplate neke trošarine uobičajeno zvane alvaluk***, na stvari koje su se donosile ili primale u taboru, što bi iznosilo oko 80 dukata mesečno, osim njihove gore spomenute plate.

Pomoćnik nadzornika zamenjivan je svaka dva meseca jednim građaninom iz istog staleža, izabranim žrebom ili imenovanim po volji Magistrata. Primao je samo 30 groša dnevno i pravo naplate gore pomenute trošarine u slučaju odsustva nadzornika. Seljaci su još bili prisiljeni da daju besplatno prevozna sredstva za transport stvari tog pomoćnog nadzornika, a takođe da mu pribave drva za gorivo za vreme njegovog boravka u selu, i upaljene baklje za noćne premetačine.

Svaki u službi je imao osim svoje obične plate 6 groša dnevno. Svaki pomoćnik nadzornika se mogao zameniti drugom osobom istog ranga, ako je ona bila imenovana od Magistrata.

* Piše: Casnaz.

** Piše: Teklich. Značenje je: kurir.

*** Piše: Avaluchi. Verovatno: alvaluci, halvaluk u značenju: dar, čast, bakšiš.

U momentu kada bi se uspostavio zdravstveni kordon, vlada je objavljivala slobodu kretanja* svim odsutnim kriminalcima koji su bili optuženi i osuđeni ali izbegli na kojigod način, da bi bili pred očima zdravstvene policije za vreme trajanja kordona, dajući im za to vreme malu pomoć za izdržavanje, kako ne bi javno zdravlje bilo ugroženo njihovim tajnim komuniciranjem u slučaju da su našli utočište u nekim susednim oblastima. Posle ovoga su zdravstveni nadzornici činili drugi proglas u svim selima, kojima su obećavali u ime vlade nagradu 3 ili 4 stotine dukata onome koji ubije nekoga od gore spomenutih kriminalaca koji nije hteo da koristi objavljenu slobodu kretanja, već je pokušavao da povredi kordon i ugrozi javno zdravlje. Mesec dana pre ukiđanja kordona objavili bi novim proglasom onim kriminalcima koji bi bili sklonjeni u gradu da sloboda kretanja prestaje i da prema tome moraju izići u određenom roku, da bi se pobrinuli da nađu sklonište izvan dubrovačke države ili gde im se čini da će im biti dobro.

Poglavlje 3 — Kuga u primorskim krajevima

Kada bi se kuga pojavila u nekom mestu primorja i u primorskoj zemlji, ili bi se kuga približavala kopnom ka primorskim oblastima, povlačio se zdravstveni kordon duž obala. Tada bi se postavili pomoćnici nadzornika i vojnici prema naredbama i metodama gore označenim u sela Trpanj, Duba, Nakovanj, Podrozario, Kućište, Orebić, Podstup, Žuljane, Trstenik, Janjina, Streser i Duba Stonska, koji su svi potpadali pod nadzornika sa sedištem u Stonu. Postavljali su ih takođe na ostrva Lastovo, Mljet, Šipan, Lopud i Koločep, koji su primali naređenja direktno iz glavnog Magistrata, preko nadzornika iz Brgata. Pomoćnici nadzornika kordona sa strane Župe bdeli su takođe nad zdravljem mornarice ovog kraja. Najzad je postavljen jedan pomoćnik nadzornika u starom Dubrovniku i jedan drugi u Mikuliću Vitaljinskom, koji su potpadali pod nadzornika Konavlja.

Sve barke Pelješca bi bile odvedene i izvučene na kopno u Malom Stonu, odakle se nije mogla nijedna odvezati bez dozvole pomoćnika nadzornika i bez posebnog stražara u slučaju nekog hitnog putovanja. Barke ostrva i ostalih sela bile su nadzirane na isti način od nadležnog pomoćnika nadzornika.

Vlada se brinula za sav potreban novac za troškove zdravstva. Magistrat ih je podmirivao bez ograničenja, uračunavajući u to i male nagrade, a dajući račune samo Senatu, koji je sebi zadržao pravo davanja saglasnosti za doživotno nagrađivanje onih koji su bili uposleni u ovoj tako važnoj službi.

Blagajna Blagog djela kod Državne riznice** i blagajne bratstava*** doprinosile su sa 20% svojih godišnjih prihoda troškovima odbrane od kuge, na osnovu dozvole dobijene iz Rima.

* Piše: Sauf conduit. Tal: Solvo condotto. Lat.: Salvum conductum. Značenje je: slobodno kretanje.

** Piše: Caisse des Oevres Pies. Lat.: Opera pia. Blagajna blagog (dobrog) djela, dobrotvorna ustanova sa glavnicom od zaostavština.

*** Piše: Les confreries de l'Etat. Bratstva, bratovštine.

Ovako su bila zdravstvena pravila i mere predostrožnosti stalno primenjivane sa uspehom u Dubrovniku u vreme kuge, kad bi se ona pojavila u nekoj susednoj zemlji.

Poglavlje 4 -- *Kuga u državi*

Kada bi se kuga, na sreću vrlo retko, uvukla u neko selo ove teritorije, bila je ugušena odmah sledećim merama predostrožnosti.

Čim bi pomoćnik nadzornika sela posumnjao da se zarazna bolest uvukla u neku kuću sa područja njegove nadležnosti, pošto bi obavestio trčećim kurirom najviše vlasti, zatvarao bi i okruživao stražom sumnjivu kuću sa svim osobama koje bi se zatekle unutra, zabeleživši sve one iz ugrožene porodice koji se, dakle, nisu našli u kući; ovi su imali naređenje da ostanu pod pažnjom glavne straže sela. Odeljivali su istovremeno svoje selo od saobraćaja sa ostalim susednim selima uz pomoć straže seljaka sa područja koji su mu bili poslani u polja od nadzornika, tako da su stvarali liniju ili kordon preko čitave širine zemlje i tako gust da bi jedan stražar mogao čuti drugog, tako da se nijedna osoba ili stvar nije mogla nikako prokrasti očima stražara.

U međuvremenu je Magistrat slao što je brže mogao hirurge i ostale stručnjake da bi učinili lično izviđanje. Ako bi posle brižljivosti i ispitivanja ostala samo sumnja na oboljenje, držala bi se i dalje zatvorena kuća koja je bila sumnjiva, obezbeđujući joj potrebštine za opstanak, bez prisiljavanja celog sela, izuzevši 7 do 14 dana, dok ne bi bilo sigurno da se unutrašnjim saobraćajem ne bi pojavio nijedan rdavi slučaj.

Ako bi hirurzi i stručnjaci odlučili da je bolest bila zarazna, naređivali su da odmah iziđu iz zaražene kuće sve zdrave osobe i njih bi smeštali u neke staje, senike i sva ostala prazna spremišta svakoga zasebno, sve dok se ne bi sagradile barake i dašćare gde bi ih smeštali za vreme njihovog karantina. U momentu kada su ih premeštali morali su promeniti odelo, okupati se u sirćetu i morali su vršiti svakodnevno nakađivanje. Sve ostale kuće u selu ostajale su odvojene jedna od druge pod pažnjom naročite straže 40 dana posle poslednjeg slučaja kuge. Vlada je delila svakodnevno obroke hleba, vina i povrća svim kućama, isto tako nova odela, postelje i pokrivače svim ugroženim osobama, čineći im sve ostale potrebne usluge sa pažnjom i merama predostrožnosti koje su bile najstrožije uobičajene u kordonu. Zdravstveni nadzornici vodili su tačan popis svih stvari koje im je vlada slala i koje su oni delili seljacima, koji su, izuzev siromašnih, bili primorani da vrate ili plate vladi u više rata u godinama dobrog roda ono što su primili u toj prilici. Ostalo je bilo snabdeveno na isti način.

Bolesnike od kuge su negovale osobe naročito plaćene za to, a njihovi parosi delili su sakramente uz pažnju i zaštitne mere nadzirane od strane pomoćnika nadzornika lično. Grobari su bili dobro plaćeni i smešteni su bili pod naročitom stražom. Ovi su u slučaju smrti nekog zaraženog kugom izvlačili iz kuće lež dugim motkama sa kukom i zakopavali ih u jame pune živoga kreča. Naređivano je da se spali kuća umrlog od kuge, a takođe i sve zaražljive stvari koje su se nalazile unutra, prema popisu koji je pomoćnik nadzornika načinio pažljivo u prvom momentu kad se

kuga tamo pojavila. Vlada je nadoknađivala štetu na traženje porodice okuženog za vrednost spaljenih stvari, pa čak, i neki put njihovu apsolutnu vrednost, zbog toga da bi sprečila seljake da ništa ne sakriju. Ako je kuća zaraženog kugom bila od neke zamašne vrednosti, a njegove stvari od neke naročite važnosti, nisu se spaljivali, ali su se uz pomoć grobara činila tamo svakodnevna nakađivanja i stavljane na vazduh stvari za vreme dvostrukog karantina i nije se štedelo ništa da bi se od njih odstranila zaraza.

Sva sela koja su bila ugrožena morala su da sprovedu dvostruki karantin: za vreme prvih 40 dana posle poslednjeg slučaja svaka kuća, kako je rečeno, ostajala je odvojena jedna od druge; za vreme drugih 40 dana seoske kuće su mogle komunicirati međusobno držeći svakodnevno sve svoje stvari na vazduhu. Kad bi protekao karantin dva puta po 40 dana bez ijednog novog slučaja kuge u tom selu, dozvoljavala se slobodna komunikacija sa ostalom zemljom.

Sve ove radnje bile su određene, upravljane i nadzirane delimično od naročitog magistrata od dva senatora, koje je Senat birao iz svojih redova i slao najvećom brzinom na mesto gde se kuga pojavila; snabdeveni svim ovlašćenjima morali su da ostanu sve vreme dok je kuga i prvi karantin tamo trajao; oni su mogli dosuditi kazne, odrediti troškove, utvrditi nagrade, prihvatiti i izvršavati sve vrste mera koje su im se činile dobrim za zaštitu naroda.

Kad su zdravstveni nadzornici imali potrebu za naročitim pojačanjem za izvršenje nekog velikog zadatka, slali su im veći ili manji broj seljaka iz udaljenih sela na primer za izvršenje na Pelješcu ili Primorju seljake iz Župe ili Konavlja, za izvršenje u Konavljju seljake iz Župe ili Primorja, isto tako i iz drugih sela.

Poglavlje 5 — *Zaraženi brodovi*

Ako bi slučajno neki državni brod zaražen stigao u vode Dubrovnika, prisiljavani su svi mornari i putnici da se iskrcaju u lazarete da bi proveli tamo njihov karantin jednostruk ili dvostruk, prema prilikama; iskrcavane su im tamo i sve njihove stvari, trgovačka roba i jedra, što se svakodnevno izlagalo vazduhu za vreme čitavog karantina; naređivano je da brod ode u Grušku Luku — gde su ga bušili sa jedne strane i potapali u vodu — ispred koje je ostajao da plovi dvadeset do mesec dana.

U slučaju da je neki državni brod zaražen žutom groznicom stigao u ove vode, morao se pokoriti svim pomenutim postupcima, ali ne u Gruškoj Luci, već na Mljetu u luci zvanoj Polače.

Svi troškovi gore spomenutih postupaka išli su na teret vlasnika brodova ili su računali unapred na vrednost broda i trgovačke robe.

Poglavlje 6 — *Obezbeđenje fondova za troškove kordona*

Vlada je pribavljala obično iz državne kase sav novac koji je bio potreban za troškove zdravstva. Imenovani Magistrat ih je trošio bez ograničenja uračunavši tu takođe i male nagrade, a davao je račun je-

dino Senatu. Senat je zadržavao pravo davanja saglasnosti za doživotno nagrađivanje ili neke druge obaveze prema osobama koje su se pokazale izvrsnim, izložene ličnim opasnostima, zbog naročitog zalaganja u ovoj tako važnoj službi. U slučaju obrazovanja kordona rukovaoc kase Blagog djela, koji je bio određen od blagajnika Republike, kao i oni koji su bili određeni od bratstva, doprinosili su sa 20% njihovih godišnjih prihoda, pošto su dobili dozvolu od Njegove Svetosti*.

Poglavlje 7 — Zdravstveni listovi

Državni sekretarijat je overavao isprave ili zdravstvene listove samo u saglasnosti sa propisima koje je Magistrat zdravlja povremeno njemu saopštavao. Magistrat je sam određivao kontumac i određivao karantinski postupak za osobe, stvari i brodove.

Glava 8

TRGOVINA DUBROVNIKA (5 poglavlja)

Glava 9

DUBROVAČKA DUGA PLOVIDBA (3 poglavlja)

Glava 10

ZEMLJORADNJA DUBROVNIKA (1 poglavlje)

Glava 11

JAVNA NASTAVA DUBROVNIKA

Poglavlje 1 — *Ustanove za moralno vaspitanje i književnost*

Poglavlje 2 — *Dragomani*

Poglavlje 3 — *Lekari i hirurzi*

Dva mladića su takođe učila medicinu a druga dva hirurgiju u Italiji o trošku vlade. Ovaj način stalno primenjivan učinio je da je zemlja uvek imala obezbeđene odlične stručnjake.

* Pape.

Glava 12

JAVNA DOBROTVORNOST U DUBROVNIKU

Poglavlje 1 — *Dubrovačke bolnice kao skloništa bolesnika*

Bolesnici, nahodčad i siromasi imali su u svim vremenima i u svim zemljama pravo na javne dobrotvorne ustanove. Postojala je u Dubrovniku bolnica po imenu Hristov dom*, gde su primane sve vrste siromašnih bolesnika. Davali su im potrebnu postelju, jedan obrok dnevno, lekove i sve potrebne usluge. Lekari i hirurzi plaćeni od vlade bili su obavezni da naizmenično vode brigu o bolesnicima. Jedan primeran sveštenik smešten u samoj bolnici vršio je funkciju svetovnog i duhovnog direktora bolesnika. Magistrat od tri senatora vodio je brigu za administraciju i dobar red ustanove.

Broj bolesnika se kretao od 30 do 40 bolesnika dnevno prema približnom proračunu od više godina.

Stalni prihod bolnice bio je samo 6000 pijastera godišnje, koji se dobijao kao prihod od više hipoteka na nepokretna dobra pojedinaca, podrazumevajući tu godišnji prihod od nekih glavnica uložениh u italijanskim bankama i starih zaveštanja. Vlada je dodavala iz svoje kase sve što je nedostajalo za izdržavanje ove bolnice. Troškovi su se peli otprilike na 7 do 8 hiljada dukata godišnje.

Poglavlje 2 — *Nahodište***

Napuštena deca su imala sklonište u Bolnici milosrđa***; tu su se primala bez razlike sva nezakonita deca koja su bila donošena u okolinu jedne ili druge bolnice. Pošto bi bila krštena, u slučaju da to nije bilo ranije učinjeno, i pošto su zavijena u dobro rublje i zbrinuta od lekara ako je to bilo potrebno, ona su bila dodeljivana dadiljama u sela, kojima se plaćalo 5 groša za svaki dan, što je odgovaralo 19 santima i 18 milima franaka dnevno. Plaćala se, između ostalog, nagrada dadiljama od 23 pijastera za svake tri godine u kojima su othranile jedno dete.

Deca su na teret države ostajala kod tih dadilja sve do navršenih sedam godina. Posle ovog roka, ili su ih dadilje uzimale u svoju porodicu jednom vrstom usvajanja, ili ih je vlada slala na neki zanat, ili ih je upućivala na službu u državnoj mornarici, pod brigom određenog magistrata i pod nadzorom i administracijom ove bolnice. Dnevni broj nahodčadi na teretu države se peo na 225, ali je prosečno iznosio otprilike 180. Godišnji troškovi za izdržavanje bolnice, plate službenika i dnevnice dadilja bili su obično 15.000 dubrovačkih dukata, što bi odgovaralo 23.000 franaka godišnje.

Ova bolnica nije imala nikakve svoje prihode: vlada je nju izdržavala potpuno o trošku državne blagajne i to sa takvom tačnošću i revnošću

* Domus Christi.

** Piše: Hospice des Enfants Trouvés.

*** Piše: L'Hopital de la Miséricorde. Tal.: Ospitale della misericordia.

da je postojeći zakon izričito zabranjivao Senatu da može išta predlagati i raspravljati u prvoj sednici svakoga meseca, pre nego što prethodno odredi i obračuna mesečne troškove nahodišta.

Poglavlje 3 — *Ustanove za sirote prosjake*

Poglavlje 4 — *Pomoć u kućama za stidljive siromahe i invalide*

Poglavlje 5 — *Dobrotvorne zalagaonice*

*

Na osnovu ovoga izveštaja se vidi, da je stara Dubrovačka Republika imala, u ono doba, izvanredno dobro organizovanu zdravstvenu službu, a da su sanitarne i medicinske mere koje su preduzimane u mnogome doprinele da stanovništvo na njenoj teritoriji bude zaštićeno od kuge i drugih zaraznih bolesti.

LITERATURA

¹ Mémoire sur le Gouvernement Politique et Civil de la Ex-Republicque de Raguse... D.A.D., nab. br. 770/1949, br. 3. — ² *Nikola Putica*, Zapisi Bara Betera o političkoj i građanskoj uredbi bivše republike dubrovačke, Dubrovnik, II dio, Spljet, 1866, 183 — 213. — ³ Sul governo politico e civile della Repubblica di Ragusa, Biblioteca za povijest dalmatinsku, J. Flori, Dubrovnik, 1882 — 1883, Cit. po Krizmanu. — ⁴ *Bogdan Krizman*, „Memoire“ Bara Betera austrijskom generalu T. Milutinoviću o dubrovačkoj republici iz 1815. godine, Anali hist. inst. J A Z U u Dubrovniku, Dubrovnik, 1952, 423—464. — ⁵ *Risto Jeremić i Jorjo Tadić*, Prilog za istoriju zdravstvene kulture Starog Dubrovnika, I, II i III, Biblioteka C. H. Z., Beograd, 1938, 1939, 1940. — ⁶ *Slobodan Đorđević i Zdravko Šundrica*, Stanje zdravstvenih prilika u Dubrovniku i predlog Vlaha Stulija 1803. godine maršalu Marmonu za njihovo popravljjanje, Srpski Arhiv, 1961, 89, 10, 1225—1231. — ⁷ *Slobodan Đorđević i Katarina Carić*, Vakcinisanje protivu velikih boginja u Dubrovniku prema izveštaju dr Luke Stulija iz 1809. godine, Srpski Arhiv, 1961, 89, 9, 1059—1064. — ⁸ *Slobodan Đorđević i Katarina Carić*, Organizacija zdravstvene službe u Dubrovačkoj Republici — prema podacima Bara Betera. VIII naučni sastanak Jug. društva za istoriju med., farm. i vet., Kotor, 2. VI 1962.

ÜBER DIE ARBEIT UND ORGANISATION DES GESUNDHEITSDIENSTES IN DER ALTEN REPUBLIK VON DUBROVNIK LAUT ANGABEN VON BARO BETERA

Slobodan ĐORĐEVIĆ
Katarina CARIĆ

Die Autoren zitieren Angaben über die Arbeit und Organisation des Gesundheitsdienstes in der alten Republik von Dubrovnik (Ragusa), die sie aus Aufzeichnungen Baro Betera entnommen haben.

Nach der Okkupation der Franzosen im Jahre 1806 und später nach der Besetzung der Oesterreicher im Jahre 1814, hat die freie Republik von Dubrovnik aufgehört zu bestehen. Baro Betera, ein angesehener Bürger der Stadt, der in der staatlichen Administration der Republik verschiedene hohe Posten und auch später während der Fremdherrschaft innehatte, schrieb im Jahre 1819 einen Bericht an General Teodor Milutinović, den österreichischen zivilen und militärischen Gouverneur von Dubrovnik und Albanien, über die Organisation der ehemals freien Republik. Dieses Referat ist in französischer Sprache verfasst und enthält 24 Seiten die im Format 22 × 36 cm gehalten sind. Es befindet sich in Verwahrung im Staatsarchiv der Stadt Dubrovnik.

Die Autoren haben aus diesem Bericht nur die Angaben entnommen die die Arbeit und die Organisation des Gesundheitsdienstes betreffen. Die interessantesten Abschnitte beziehen sich auf die Bekämpfung der Pest, die zu jener Zeit aus dem Levante eingeschleppt worden war. Der Senat selbst unternahm rigorose Mittel und Massnahmen, deren Durchführung in den Händen zahlreicher Beamten lagen, die der Kontrolle eines Magistrats besonders unterstellt waren. Dieser bestand aus 2 Senatoren welche der Senat mit weitgehendsten Vollmachten ausgestattet hat.

Aus den weiteren Ausführungen ist ersichtlich, dass damals die Bürger der Krankenhaus Domus Cristi besaßen, in welchem die Armen gepflegt wurden. Der Kranke bekam kostenlos ein Bett, eine Ration Kost pro Tag, sowie die notwendigen Arzneimittel und die medizinische Pflege. Das Krankenhaus stand unter der Aufsicht von 3 ernannten Senatoren. Den finanziellen Unterhalt bildeten Einkünfte die aus Hypotheken stammten mit welchen Grundstücke einzelner Personen belastet wurden, ferner Zinsen von gewissen Kapitaleinlagen und Legate. Das noch fehlende wurde von der Regierung zugeschossen. In der täglichen Pflege standen durchschnittlich 40 Kranke.

Ausser diesem Krankenhaus, bestand ein Heim für Findelkinder — „L'Hôpital de la miséricorde“ — das ausschliesslich vom Staat finanziert war.

Wie aus dem gesamten Bericht zu folgern ist, hatte die alte Republik von Dubrovnik einen für jene Zeit ausserordentlich gut organisierten Gesundheitsdienst und die sanitären und medizinischen Massnahmen waren solcher Art, dass die dazu beitragen die Republik vor der Pest und anderen Infektionskrankheiten zu wahren.

ДААННЫЕ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ И ОРГАНИЗАЦИИ МЕДИЦИНСКОЙ СЛУЖБЫ В СТАРОЙ ДУБРОВНИКСКОЙ РЕСПУБЛИКЕ ПО ЗАПИСЯМ БАРО БЕТЕРА

Слободан ДЖОРДЖЕВИЧ
Катарина ЦАРИЧ

Авторы приводят данные о деятельности и организации медицинской службы в старой Дубровникской республике на основании записей Баро Бетера из Дубровника.

Существование самостоятельной Дубровникской республики прекратилось после оккупации ее Францией в 1806 и Австрией в 1814 гг.

Видный дубровникский гражданин Баро Бетера, занимавший различные руководящие должности в государственном управлении Дубровникской республики, а также и позднее, во время французской и австрийской оккупации, написал в 1819 году на французском языке отчет об организации бывшей Дубровникской республики, направленный австрийскому гражданскому и военному гувернеру Дубровника и Албании, генералу Теодору Милутиновичу. Этот отчет, написанный на 24 страницах размера 22 × 36 сантиметров, хранится в Государственном архиве Дубровника.

Авторы приводят лишь те места из доклада Баро Бетера, которые касаются деятельности и организации медицинской службы.

Наибольший интерес представляют места, касающиеся организации борьбы с холерой, которая в то время наносила повсеместные опустошения, поступаая с Востока. Сам Сенат брал в свои руки проведение стройжайших мероприятий, претворявшихся в жизнь многочисленными служащими под надзором особого Магистрата в составе двух сенаторов, наделенных Сенатом широкими полномочиями.

Из второй части этого доклада видно, что в Дубровнике в те времена существовала больница *Domus Cristi*, в которой лечили бедных. Они получали бесплатно койку, еду раз в день, медикаменты и все медицинское обслуживание. Надзор над деятельностью больницы осуществлялся Магистратом в составе трех сенаторов, назначаемых Сенатом. Больница содержалась на доходы, поступающие от наложения ипотеки на недвижимое имущество отдельных лиц, от годовых процентов по некоторым вложениям и за счет завещаний. Правительство из своей казны дополняло эти средства. В среднем в больнице находилось по 40 человек в день.

Существовала и больница милосердия — *L'Hôpital de la Miséricorde*, в которую принимали и заботились там о найденьшах. Этот приют не имел никаких доходов и его содержало государство.

В отчете указывается на порядок проведения и исключительную для того времени организацию санитарно-медицинских мероприятий в Дубровникской республике, которые способствовали успешной борьбе с чумой и другими различными заболеваниями.

LIJEČENJE RAKA U PUČKOJ MEDICINI JUŽNIH SLAVENA

Juraj KERBLER

U TOKU TRIDESET GODINA RADA NA ONKOLOŠKOM INSTITUTU u Zagrebu dolazilo se u dodir sa bolesnicima iz svih krajeva naše države, a koji su боловали od raka. Po dolasku u zavod svi su ti bolesnici bili ne samo tačno pregledavani nego i sistematski ispitivani i to na taj način, da je pri uzimanju anamneze po mogućnosti izbjegnuto svaki subjektivni upliv onoga ko je ispitivao. U povijestima bolesti bili su sadržani i mnogi podaci o pučkom liječenju raka, koje su bolesnici na sebi iskušali prije nego su došli u zavod. Ovako skupljeni podaci sigurno nisu bez važnosti za proučavanje pučke medicine naših naroda, a nisu niti bez važnosti za proučavanje vanjskih upliva koji su djelovali na razvoj narodne kulture, te je stoga vrijedno zabilježiti ih prije nego se izgube u prašini napuštenih arhiva.

Iz Novog Marofa u Hrvatskom Zagorju upućen je na liječenje u zavod poljodjelac star 75 godina, ali istom nakon što mu je karcinom bubusa izjeo čitavu orbitu. Do tada se je liječio sam i to na taj način, da je kuhao travu „trputec“ i njome orbitu ispirao. Biljka „trputec“ naučno nazvana *Plantago maior L.*, raste u jarcima uz puteve i oko kuća, od davnine je cijenjena kao narodni lijek protiv raznih bolesti, dapače i protiv ujeda zmiya a stavlja se i na rane. Liječenje raka ovom biljkom u spomenutom slučaju nije imalo uspjeha, premda je bolesnik zapazio, da mu se rana od kako ju je ispirao trputecom pročistila, te da manje izlučuje i manje zaudara. Gurlt navodi da u Alžiru narod stavlja obloge od *Plantago maior* na rak rane.

Poljodjelac iz Ludbrega star 54 godine, stavljaо je na rak donje usne list trave „cingola“. Pod tim imenom razumijeva se biljka *Equisetum arvense L.* nazvana i „preslica poljska“ iz porodice preslica *Equisetaceae*. Ovo je jedna od najviše rasprostranjenih preslica, a nalazimo je na poljima i vlažnim livadama. Sadrži osim smole još i akonitne kiseline i saponina. Poznato je, da djeluje kao diuretik i hemostatik. Neke vrsti preslice sadrže i alkalioide, te djeluju otrovno na životinje koje ih pasu. Liječenje raka sa listom od preslice u ovom zemljoradnika iz Ludbrega nije imalo nikakvog uspjeha.

Bolje je prošao 53-godišnji seljak iz Nove Rače kraj Bjelovara, kad mu se na koži lica pojavila mala bezbolna rana u kojoj je ispravno prepoznao bolest rak. Na ranu je stavljaо list od nevena premazan medom,